

DOPISY Z WEHRMACHTU

Překlad, prezentace a komentář
Marie Moutierová
s příspěvím Fanny Chassain-Pichonové

Předmluva Timothy Snyder

Dopisy z wehrmachtu

Marie Moutier, Fanny Chassain-Pichon:

Lettres de la Wehrmacht

Cet ouvrage, publié dans le cadre du Programme d'aide à la publication F. X. Šalda, bénéficie du soutien de l'Institut français – opérateur du Ministère français des Affaires étrangères et européennes et de l'Institut français de République tchèque.

Tato kniha vychází s laskavou pomocí Institut français – agentury francouzského Ministerstva zahraničních a evropských věcí a Francouzského institutu v České republice v rámci podpůrného programu F. X. Šalda.

translation © Jana Němcová, 2015

Pour l'ensemble des lettres traduites et présentées: © Museum für Kommunikation Berlin
copyright © Perrin, un département d'Édi8, 2014

ISBN 978-80-7511-210-1

ISBN 978-80-7511-211-8 (epub)

ISBN 978-80-7511-212-5 (pdf)

Dopisy z wehrmachtu

Překlad, prezentace a komentář

Marie Moutierová

S přispěním Fanny Chassain-Pichonové

Předmluva Timothy Snyder

Předmluva

Francouzské vydání dopisů vojáků wehrmachtu představuje důležitý krok k pochopení druhé světové války. Tito muži byli koneckonců jedinými Evropany, kteří poznali všechny fronty Evropy: jak východ, tak západ, sever i jih. Mezi Němci, kteří strávili válku mimo svou zemi, tvoří převážnou většinu a početně převyšují civilisty i jednotky SS. Shromáždění dopisů do jediného svazku nám tak umožňuje pochopit mnohé ze zkušeností, které zažili němečtí vojáci během těch téměř šesti let.

Předmětem zájmu zde je zejména Francie. Není ale chápána ani jako typická, ani jako výjimečná. Je jen jednou zkušeností z mnoha. Němci této zemi jistě věnovali velkou pozornost a vyhradili jí zvláštní okupační politiku, ale stejně se chovali i k ostatním, které plánovali anektovat. Při čtení těchto dopisů je patrné, jak představy Němců o životě ve Francii ovlivnily jejich popis každodenní reality. To byl také případ Polska a Ukrajiny, kde ideologie ještě odporněji předcházela zkušenosti velice vražedné okupace a dala jí tvar.

Hannah Arendtová mluvila o banalitě zla. V těchto dopisech vyvstává zlo z banality. Němečtí vojáci si byli zcela vědomi hrůz, kterých se účastnili nebo které komentovali, ale v jejich očích tyto zločiny představovaly jen jednu část každodennosti a zřídka tu nejpodstatnější. Mnohem více se starali o to, co jedí, kde spí, co si myslí o kamarádech, a o to, že jim chybí rodina. Vydání těchto dopisů nám umožňuje pochopit tento děsivý celek každodenního života. Vyvstává tak samozřejmě důležitý rozdíl v tom, jak vnímáme zločince a jak vítěze. Pro zločince je zločin jednou částí dějin, a nikoliv hlavní zápletkou. Pro vítěze je zločin samotnými dějinami.

Co platí pro německé vojáky, platí i pro ostatní. Jejich dopisy nás díky svému intimnímu ladění, díky detailům a své různorodosti upomínají na to, že němečtí vojáci byli také lidé. Nemluví v nich k sobě ani ke svým velitelům, ani k poválečným vyšetřovatelům, dokonce ani k dějinám. Mluví k lidem, které milují. Vazby mezi tím, co vidí, a tím, co dělají, je třeba vysvětlovat s ohledem na význam přičítaný v Německu válce a na význam důvěrnosti. Schopnost vojáků wehrmachtu činit zlo a vysvětlovat je druhým, a potažmo sobě samým, byla velice lidská.

Tato sbírka má tudíž velkou hodnotu. Nutí nás o druhé světové válce přemýšlet v univerzálnějším smyslu, než by se nám líbilo.

Timothy Snyder,
duben 2014

Úvod

Drobné písmo je namačkané na silném papíře, který rozdrolil čas. Spolu se známkou je k vyobrazení Führera přilepený i pramínek vlasů. Modrý inkoust se rozpil kávou či vlhkostí. Zažloutlá pohlednice zámku na Loire je malovaná tužkou. Mladý pohled zpod naleštěné helmy, který se ztrácí v pustotě ateliéru vojenského fotografa. Černobílé vojenské siluety, které lze stěží rozeznat od stromů v zasněžené krajině...

Mohutná budova z červených cihel skrývá archivy Muzea komunikace. Při pohledu z oken v pátém patře se jižní Berlín ztrácí ve zmeti betonových budov ze 60. let 20. století a elektrického vedení. Nedaleko se nachází letiště Tempelhof. Obří stavba vybudovaná na Hitlerův příkaz je jedním z posledních pozůstatků Třetí říše v hlavním městě kdysi zpustošeném válkou. Stopy po období nacismu jsou v tomto městě vzácné. Mimo jiné se nacházejí mezi zdmi této šarlatové budovy muzea.

Šedivé spisy rozložené na velkém borovém stole, slabě osvětlené zimním sluncem vycházejícím nad městem, nesou každý jiné jméno. Otto, Werner, Hans... Obsahují originály vojenské korespondence. Jejich velikost se různí: korespondence některých vojáků, kteří psali rozvláčně, je uložena ve vícero kartonech, zatímco od jiných se nám dochoval jediný dopis či telegram. Tloušťka spisu záleží z velké části na čase stráveném ve válce: ne všichni vojáci bojovali celých šest let konfliktu, většinou to spíše záleželo na věku rekruta. Také zranění, uvěznění či smrt byly častými příčinami, které přerušovaly výměnu dopisů. Ne všichni vojáci také měli stejný vztah k dopisování či udržování kontaktu s domácím zázemím.

Otvíráme jeden spis, jistého Wolfganga. Najednou z desek vypadne černobílý negativ a snese se na stůl. Je na něm mladík kolem dvacítky. Jeho rty se pousmívají. Jeho oči, bezpochyby hnědé, upírají do objektivu upřímný a pobavený pohled. Zdá se být hezký, lze vytušit různolící tváře. Má pozvednutou bradu a náznak hrdosti mu jiskří v očích. Je v uniformě. V khaki uniformě Hitlerovy armády. Potom vezmeme listy, pečlivě seřazené podle abecedy, občas spleené časem a podkrovní vlhkostí jeden ke druhému.

Tyto dopisy jsou dary od rodin. Balíčky svázané pevným prováz-
kem nalezené mezi dvěma štosy prostěradel ve skříni, mezi dokumenty
po zesnulé babičce, na dně zaprášené zásuvky kredence z lakovaného
dřeva, v bedně ze sklepa mezi válečnými zápisníky a vojenskými vyzna-
menáními. Stovky listů jsou zapomenuty. Kolik jich ještě odpočívá na
půdách statků a kolik jich bylo zničeno bombardováním, zapomněním
a lhostejností... Muzeum komunikace v Berlíně odvedlo obrovský kus
práce, když shromáždilo více než 16 000 dopisů německých vojáků,
kteří se zúčastnili druhé světové války.

16 000 dopisů...

Tento fond je svým obsahem výjimečný. Od prvních řádek čtenář nahlédne druhou světovou válku očima vojáků. Její aktéři se na válku nedívají neutrálně. Jejich pohled je obohacen vzděláním, osobností a vlastní historií každého z nich.

Záměr shromáždit tyto dopisy se zrodil už v roce 2012. V roce 2009 jsem pracovala pro organizaci Yahad-In Unum, kterou vedl otec Patrick Desbois. Pod její záštitou jsem absolvovala studijní stáž v archívech Muzea holocaustu ve Washingonu (United States Holocaust Memorial Museum). Hledala jsem materiály pro výzkum vyvražďování Židů a Romů vedený naší organizací ve východní Evropě. Od roku 2004 vedly týmy rozhovory se svědky těchto poprav a odhalily místa vražd. Našla jsem fond pocházející z německých vojenských archivů ve Freiburgu. Mou pozornost upoutaly dva typy dokumentů – intimní deníky a dopisy vojáků wehrmachtu. Začala jsem pročitat všechny tyto dokumenty a rychle se nechala pohltit slovy mísícími v sobě válku a osobní příběhy. Bylo zarážející nahlížet válku pohledem německých vojáků. Syrovost vět kontrastovala s všedními podrobnostmi vojenského života, surovost války s něžnými slovy posílanými manželkám. Nejobtížnější bylo uvědomit si, že tito vojáci, kteří uvrhli svět do krajně vražedné a genocidní války, byli obyčejnými muži. Představovali paradox – nechali se ovládat ideologickou zběsilostí a zároveň byli starostlivými manželi s rodinnými strastmi. Chtěla jsem se dozvědět více.

Muzeum komunikace v Berlíně se ukázalo být jedním z nejdůležitějších zdrojů archivů, co se korespondence z druhé světové války týče. Jak z tak obrovského fondu vybrat smysluplný soubor textů? Hlavní roli hrála především následující kritéria.

Zaprvé, pouze němečtí vojáci byli přítomni na všech frontách Evropy a severní Afriky. Jen oni tak mohou nabídnout pohled na různá dějiště operací. Zřetelně zastoupená jsou v našem souboru francouzská válečná pole a východní fronta, snažili jsme se však neopomenout ani ostatní, méně zmiňované fronty: Norsko, Řecko, Jugoslávii, střední Evropu... Velká část dopisů byla napsaná na východní frontě, proto jsme se snažili tento poměr zachovat i v korpusu textů. 3,6 milionu němec-

kých vojáků se zúčastnilo operace *Barbarossa*.¹ Někteří zaujmou naši pozornost, neboť nasazení na různých frontách odhaluje vývoj jejich duševního stavu, jejich místa ve válce. Tak třeba Robert W. sloužil pod Afrikakorpsem v Libyi, pak byl v roce 1943 přeložen na východní frontu, kde zemřel. Podobně sledujeme putování Heinze R. napříč Francií, Československem, Ukrajinou a Kavkazem.

Rozhodující roli při výběru dopisů hrála rovněž data. Bylo důležité roztrždit dopisy v závislosti na významných válečných událostech, jako je operace *Barbarossa*, Stalingrad, atentát na Hitlera či vylodění v Normandii. Rozhodli jsme se dopisy seskupit chronologicky do tří oddílů: 1939–1941, 1942–1943 a 1944–1945. Toto rozdělení má tedy na zřeteli průběh války.

První roky konfliktu byly pro wehrmacht vítězné – rychle postupoval v Polsku, Norsku, Belgii, Nizozemsku a Francii –, přinesly ostatně vznik hlavních front. Vojáci byli povzbuzeni představou krátké války, pociťovali převahu nad nepřáteli a utvrzovali se v myšlence, že vedou spravedlivou válku. Nicméně neústupnost Anglie a uváznutí v Sovětském svazu začátkem zimy 1941 jim zkazilo náladu.

V letech 1942–1943 wehrmacht zaznamenal největší územní expanzi – posunul útok až na úpatí Kavkazu –, ale zároveň úpadek. Ústup ze severní Afriky a prohra u Stalingradu spustily sled událostí, které vedly k postupnému opouštění Sovětského svazu.

Poslední oddíl, zahrnující kratší období, obsahuje menší počet dopisů než oba oddíly předchozí. V archivech se také z tohoto období nachází méně dopisů – mnozí němečtí vojáci zemřeli nebo se stali válečnými zajatci, problémy s logistikou a spojením přerušily korespondenci a neodkladnost bojů značně snížila možnosti psaní. Roky 1944 a 1945 znamenají pro wehrmacht skutečný úpadek. Na východě na něj tvrdě dopadají útoky Rudé armády a na západě je odražen otevřením nové fronty po vylodění v Normandii. Rodiny vojáků v Říši navíc trpí opětovným bombardováním spojeneckými vojsky.

Přednost jsme nakonec dali tomu, aby dopisy pocházely z co nej-různorodějších míst. To mělo umožnit vznik obsahově značně různorodého korpusu dopisů, v nichž se hovoří stejně tak o bojích jako o každodenním vojenském životě, o pocitech při objevení každého nového

1 Většina těchto vojáků byli čerství odvedenci.

území, o vyznáních lásky. Život německého vojáka za druhé světové války se neomezoval jen na boje a ostatní manévry. Jeho každodennost tvořily také chvíle nečinnosti, občas nudy, svátků, návštěv, družnosti a kontaktů s místními obyvateli.

Překlad dopisů byl proveden tak-+++, aby francouzskému čtenáři umožnil dostatečnou plynulost četby. Syntaktické chyby, které se občas vyskytovaly v originálech, byly opraveny. Vojenské hodnosti a pojmenování jednotek byly co nejvěrněji přeloženy francouzskými ekvivalenty, abychom nezatěžovali texty poznámkami či systematickými odkazy na glosář. Zachovali jsme názvy míst tak, jak byla označována ve své době.² Některé nejasné pasáže – nesoucí informace pravděpodobně srozumitelné výhradně adresátovi a autorovi dopisu –, stejně jako ty, které se časem staly nečitelnými, byly z textu vyňaty. S ohledem na přání některých rodin, které darovaly dopisy Muzeu komunikace, byla jména vojáků nahrazena iniciálami.

Přestože historikové wehrmachtu, jako je Omer Bartov, využívali korespondence vojáků wehrmachtu k tomu, aby podpořili své texty, ve Francii dosud žádný soubor dopisů vydán nebyl. V Německu již vzniklo několik úzce zaměřených děl, která obsahovala výňatky z korespondence. Například Ortwin Buchbender a Reinhold Sterz³ se ve své knize rozhodli využít jen některé odstavce dopisů a vypustili množství odkazů, které se netýkaly samotného konfliktu. My jsme zde zvolili vydat dopisy jak v jejich kontextu vojenském, tak i rodinném a osobním. Poddůstojník wehrmachtu nepsal svou korespondenci stejně jako obyčejný voják. Vojáci nepsali stejně rodičům jako své ženě. Toto dílo má za ambici rozbít představu německé válečné mašinerie a znovu objevit různá duševní rozpoložení, přesvědčení, utrpení i radosti vojáků wehrmachtu. Jde o to zbavit se představ nacistických přehlídek v Norimberku vštípených do kolektivní paměti, kde vojáci za rytmického zvuku holínek postupují jako jedno tělo husím pochodem a všichni se podobají jeden druhému. Abychom porozuměli druhé světové válce, je zásadní vrátit vojákům jejich individualitu a lidskost. Vidět tyto Hitlerovy

2 Tak jsme zachovali názvy Königsberg, Leningrad, Posen namísto Kaliningrad, Petrohrad, Poznaň aj.

3 Ortwin Buchbender, Reinhold Sterz (ed.), *Das andere Gesicht des Krieges. Deutsche Feldpostbriefe 1939–1945*, C. H. Beck Verlag, München 1983.

bojovníky v jejich lidskosti nás může znepokojovat. Ale přesně tento neklid hledáme – když uvážíme jejich lidskost, pohroma války se bude jevit ještě děsivější. Tato apokalypsa byla záležitostí lidských bytostí. Bylo by chybou vojáky wehrmachtu odlidšřovat.

Jak máme chápat tuto válku, jestliže na začátek postavíme postulát, podle nějž všichni vojáci a kati byli jen pěšáky ve službách nějaké ideologie? Hitlerova armáda, když převezmeme název díla Omera Bartova, byla složená z otců od rodin, studentů, bankéřů, umělců, kněží, poštovních zaměstnanců, dělníků a profesorů, kteří jednoho rána obdrželi příkaz k mobilizaci. Byli to muži se svými pochybnostmi, starostmi, nadšením, obavami. Nacistická ideologie sehrála v motivaci a představě jejich místa v konfliktu zajisté významnou roli (což je ostatně velice patrné v dopisech), ale přece jen bychom neměli opomíjet jejich osobní historii, vzdělání, kulturu. Christopher Browning ve své práci o mužích 101. záložního policejního praporu již nastínil tuto úžasnou úvahu o „obyčejných mužích“,⁴ kteří se ocitli uprostřed páchané genocidy. Také tato kniha se chce účastnit dotazování se na člověka v druhé světové válce hlasem těch, kteří ji utvářeli.

Sönke Neitzel a Harald Welzer nedávno publikovali *Vojáky*.⁵ Vytkli si v nich za cíl okomentovat nahrávky německých vojáků, pořízené bez jejich vědomí ve vězeňských válečných táborech ve Velké Británii. Jakkoli je tento zdroj samozřejmě velmi důležitý pro pochopení duševního stavu těchto mužů a jejich líčení událostí, jeho nespornou nevýhodou je fakt, že nepřináší žádné informace o samotných vojácích, které tak nemůžeme zasadit do jejich osobního kontextu. Navíc se tyto rozhovory s vojáky uskutečnily až po událostech, ke kterým se vracejí. My jsme se zde rozhodli představit dopisy, které byly napsané v samém srdci války, v jejich případě tedy nejde o vyprávění učiněné *a posteriori*. Řádky napsané tužkou v koutě na stolu špatně osvětleném svíčkou během jedné zimní noci v Rusku dostatečně vtáhnou čtenáře do reality daného okamžiku. Nevýhodou těchto dopisů je naproti tomu fakt, že zatímco zajatí vojáci se vyjadřovali svobodně, korespondence se

4 Christopher Browning, *Obyčejní muži. 101. záložní policejní prapor a konečné řešení v Polsku*, Argo, Praha 2002. – Pozn. překl.

5 Sönke Neitzel, Harald Welzer, *Vojáci: protokoly o boji, zabíjení a umírání*, Academia, Praha 2014. – Pozn. překl.

musela podřizovat cenzuře. Německá Feldpost neboli vojenská pošta přepravila mezi lety 1939 a 1945 kolem tří miliard dopisů a balíků. Nacistická cenzura byla za druhé světové války jednou z nejprísnějších a v průběhu konfliktu se vyvíjela. Nejdříve šlo o to cenzurovat všechny vojenské informace, s postupem času pak i o odstranění pasáží, které nebyly v souladu s ideologií – rodiny se nesměly moc zmiňovat o každodenních starostech a pochybnostech, vojáci zase nemohli ze své strany projevovat poraženectví. Německá armáda varovala své vojáky: žádné podrobnosti o vojenských operacích, pozicích jednotek, žádné nepřátelské letáky, žádné kódované zprávy a psaní v některém jiném evropském jazyce – bylo nutné vyhnout se i špionáži a rozvracení. Jestliže se nějaký dopis, který se neřídil těmito pokyny, dostal do rukou cenzury, jeho odesílatel byl pozorně sledován. Přísná opatření cenzury měla vojáky především odstrašit, faktickou kontrolu veškeré objemné pošty, která byla vyměňována mezi frontou a zázemím, cenzura zajistit nemohla.

Ze zjevných logistických důvodů nemohl všechen materiál projít rukama cenzury. Vojáci si nicméně byli rizika vědomi a své dopisy sami cenzurovali. Přesně v takovéto autocenzuře tkví jedno ze specifíků těchto zdrojů. Jestliže není možné rodinu informovat o podrobnostech vojenských operací, co jí tedy sdělit? Zmíněná sebekontrola se ostatně při psaní netýkala pouze vojenských událostí. Vojáci se snažili nepopisovat nejruznější strasti, bagatelizovali svá zranění i mrazivé teploty. Ale tento ostych není překážkou k pochopení dopisů, naopak odkazuje na lidskost vojáků.

Výběr dopisů se rovněž řídil úmyslem ukázat co největší rozmanitost duševních stavů, ve kterých se vojáci mohli nacházet: ideologický fanatismus, únavu, naději, bojovnost, angažovanost, poraženectví... Nejde ani tak o to soustavně zdůrazňovat zvěrstva spáchaná wehrmachtem. V Německu na toto téma již probíhá důkladný výzkum a také diskuse, které jsou vyvolané výstavami zločinů wehrmachtu,⁶ knihou Wolframa Wetteho⁷ a nyní titulem Sönkeho Neitzela a Haralda Welzera. Tyto úvahy se snaží revidovat myšlenku, že wehrmacht byl bez poskvrny a že všechny zločiny spáchané v okupované Evropě byly dílem SS. Něko-

6 Dvě výstavy zorganizované Institutem pro sociální výzkum v Hamburku (1995–1999 a 2001–2004), které se týkaly tématu, přilákaly více než milion návštěvníků.

7 Wolfram Wette, *Wehrmacht*, Argo, Praha 2006. – Pozn. překl.

lik dopisů v této knize evokuje masakry židů či sovětských válečných zajatců, z některých dýchá rovněž hluboký antisemitismus. Abychom vystihli nuance v názorech německých vojáků, nechtěli jsme položit důraz pouze na fanatismus. To, že jsme se jim pokoušeli vrátit lidskost, vůbec neznamená, že bychom se je snažili udělat sympatickými. Tato lidskost naopak dobře slouží k zdůraznění toho, čeho je člověk schopen. Kurt H. se nacházel v Kovelu na Ukrajině, když 20. března 1942 napsal své ženě. Tento muž, v soukromém životě klenotník, se stal dozorcem v jednom sovětském válečném zajateckém táboře. Popisuje úděsné podmínky internace mužů Rudé armády a marné snahy jejich manželek je osvobodit. Ve stejném dopise Kurt H. vypráví příběhy mužů, které v jejich nepřítomnosti podváděly manželky, a dělá tak naprosto zřejmé narážky své ženě, přičemž jí líčí i několik podrobností každodenního života týkajících se zejména stravování. Z dopisu bychom mohli pouze zachovat část týkající se válečného zajateckého tábora. Tato pasáž by však vyznívala zcela jinak, než když je zařazena do osobního světa vojáka. Zajatecký tábor se tak stává jednotlivostí v každodenním životě autora, který se tam očividně nudí a pravděpodobně se svými kamarády probírá historky o nevěrách, které se odehrávají doma. Tato kniha se nesnaží podat důkazy zločinů spáchaných tím či oním vojákem, ale vtáhnout čtenáře do syrové válečné reality každého z těchto Němců, v níž se mísí hrůza s podrobnostmi předem nepodstatnými, jež jsou však přesto klíčem k pochopení toho, jak němečtí vojáci vnímali válku.

Při čtení jejich dopisů si uvědomujeme, jak výrazně byla tato válka chápána jako střet civilizací. Coby kulturní ručitelé německé všemohoucnosti se cítili pověřeni úkolem bránit Evropu proti barbarství, které představoval židobolševismus a úpadek zemí jako Francie. Vojenské události let 1939–1941 bojovníky wehrmachtu utvrzovaly v představě správnosti jejich boje. Vítězství v Polsku, západní Evropě a rychlý postup v Sovětském svazu do podzimu 1941 posilovaly nejen nacistickou ideologii, ale také představy o zemích, které byly od konce první světové války v oblibě. Díky těmto dopisům si uvědomujeme, že vojáci viděli válku, svou válku, nejen prizmatem ideologie, ale také rodinné tradice, vlastní čteny, zkušenosti a svého vztahu k historii podle toho, jak se do ní každý z nich sám umísťoval.

Je důležité poznamenat, že hlavní dějiště operací druhé světové války, kde wehrmacht bojoval, byla přibližně stejná jako za první světové války. Vojáci wehrmachtu tedy působili ve stínu stále ještě velice živé tradice a silné zkušenosti z prvního světového konfliktu. To, jak chápali svou účast v druhé světové válce, záviselo též na percepci té první. K tomu se přidala ještě nacionálněsocialistická ideologie, která se rozvinula v marastu zatrpklosti a hospodářské krize.

Pro koho psát?

Stejně jako za první světové války hrála i v té druhé výměna korespondence mezi frontou a zázemím, mezi vojáky a jejich rodinami, naprosto klíčovou roli ve snaze o udržení morálky mužstva. Celkem vzato se forma zde zastoupených dopisů nikterak nelišila od korespondence vojáků za první světové války. Vojáci i tehdy psali rodičům, sourozencům, manželkám. Především chtěli své blízké uklidnit, potřebovali s nimi však i sdílet své zkušenosti a objevy z terénu, jak o tom svědčí množství dopisů, které se opírají o poznávací aktivity některých německých vojáků. Heinz R. například své ženě přesně popsal krajinu, kterou procházel. Dokonce se dopustil několika neuposlechnutí přijatých rozkazů, aby se mohl vydat na návštěvu Prahy.⁸ Během války se ostatně dovolenky vydávaly jen zřídka. Vojákům a jejich rodinám tak nezbývalo než udržovat kontakt prostřednictvím dopisů. Franz M. si jako mnozí jeho kamarádi stěžoval na nemožnost odjet a na nějaký čas se setkat s rodinou.⁹ Je třeba dodat, že vojáci wehrmachtu bojovali velmi daleko od svých domovů, občas několik tisíc kilometrů. Kontakt mezi oběma stranami byl rovněž nezbytný kvůli zasílání balíků, což byla velice rozšířená praxe, jež mezi kontakty se zázemím zaujímalá ústřední místo. Voják domů posílá drobné předměty, látky, oblečení, od rodiny dostává potraviny, tabák a fotografické filmy.

Spojení mezi vojáky a jejich rodinami nicméně často naráželo na nepochopení jak z jedné, tak z druhé strany. Zpoždění pošty, kvůli němuž se řada dopisů mýjela, délka odloučení a občas obtížné válečné podmínky zapříčinily někdy skutečnou neshodu, kterou řeč dopisů se svými omezeními nedokázala vysvětlit či smířit.

Voják nepíše stejným způsobem otci jako matce. Většinou se domnívá, že matka přehlídí otázky cti a dobývání, neboť se příliš strachuje o osud svého syna. Naopak s otcem nachází jisté vzájemné pochopení, implicitní, mužské. Neváhá mu dopodrobna popsat zbraně nepřítelů, jak to učinil Hans S. v dopise z 28. července 1941, když bojoval na východní frontě. Zatímco Siegfried W. utěšuje po otcově smrti matku a zároveň ji žádá, aby pro něj „byla kamarádem, kterým mi byl tatínek“.

8 Dopis Heinze R. z 10. září 1940.

9 Dopisy Franze M. z 23. listopadu 1941, 5. a 15. července 1942 a z 15. září 1942.

Voják potřebuje toto mužské spolčení, toto tiché povzbuzení. Předpokládáme, že řada otců těchto vojáků wehrmachtu bojovala v první světové válce, jako tomu bylo v případě Karla K.: „Dnes je to třicet let, co jsem prvně viděl německé vojáky, husary smrti, ve svitu večerního slunce na štětínském nádraží v Berlíně. Po návratu domů ukázal otec matce svůj žlutý povolávací rozkaz. Nic jsem nechápal, ale tento žlutý list zůstal vryt do mé paměti.“¹⁰ Bojovníci wehrmachtu měli potřebu zapsat se do paměti svého potomstva. Günther S.-A. zaslal své matce dopis plný výčitek. Jak lze vytušit, velice se strachovala o svého syna, který však její znepokojení odmítá a píše jí o povinnosti: „My mladí všichni lpíme na životě, přesto konáme svou povinnost, tak jak to dělali vojáci po staletí před námi. Proč bychom tedy měli být horší než oni?“¹¹ Gerd v dopise z 18. srpna 1944 rovněž své matce vysvětluje vrozený pocit každého muže, že musí plnit svou povinnost. Končí touto větou: „Ale to je něco, co nemůžeš nikdy pochopit, drahá matko.“ V představách těchto vojáků je povinností matky starat se o ně; to ona připravuje potravinové balíky. Ona je také tím, kdo dokáže nejlépe naslouchat pochybnostem a obavám svého syna. Ludwig K. se ve svém dopise z ledna 1945 obrací k matce: „Tento dopis je důvěrně určen jen tobě, neboť o hlubokých citech nelze mluvit s každým. Ale je pro mě nezbytné vyjádřit, co téměř drtí moje srdce.“

Vztahy mohou být rovněž komplikované i mezi manželi. Vojáky pronásleduje strach z manželčiny nevěry. Ernst G. posílá jeden za druhým zamilované dopisy své ženě, přičemž kárá ty, které skončí v náručí jiného, zatímco manžel je ve válce,¹² a snaží se svou ženu uklidnit, pokud jde o svody francouzských žen.¹³ Neshody, které se v dopisech projevují, mají však různou podobu. Klaus B., umístěný v Rusku, odpovídá na dopis své ženy takto: „Včera jsem od tebe obdržel balíček s dopisním papírem. Po třech týdnech je to první zpráva, kterou od vás mám. Každopádně jsem byl velmi zklamán. Za těchto podmínek bych raději žádný balík neobdržel.“ Předmětem jeho rozladění byl bezpochyby

10 Dopis Karla K. z 1. srpna 1944.

11 Dopis Günthera S.-A. ze 7. února 1940.

12 Dopis Ernsta G. z 12. a 13. srpna 1944.

13 Dopis Ernsta G. z 18. listopadu 1940.

spěšně napsaný vzkaz doprovázející nový dopisní papír. Bylo mu jedno, na co píše své dopisy, přál si hlavně dostávat zprávy z domova. Ženy vojáků často čelily pocitu bezmoci. Šlo jim o to vylepšit svým mužům alespoň částečně každodenní skutečnost, neobratnost však zvyšovala pocit nepochopení a propasti mezi domácím zázemím a frontou.

Napadení Polska

V důsledku mírových smluv uzavřených po první světové válce vzniklo na někdejších území Německa a Rakouska-Uherska několik států: Československo, Maďarsko, pobaltské státy a Polsko. Posledně jmenovaná země se mezi oběma válkami stala příčinou řady neshod v evropských politických vztazích. Polsko vzniklo tak, že mu připadly části východních území Německa (Poznaňska, východu Horního Slezska) a rozdělilo Pomořansko Východního Pruska gdaňským koridorem,¹⁴ který poskytl novému státu přístup k Baltskému moři. Ale Německo nebylo jediným, kdo byl nespokojen s přidělením některých území Polsku. Nové sovětské Rusko muselo Polsku po rusko-polské válce, která skončila v roce 1920, postoupit západní území. Podpis Locarnských dohod v roce 1925, iniciovaných Společností národů, nakonec zaručil jen nedotknutelnost západních hranic Německa. Pnutí se nicméně trochu zklidnilo s německo-polským paktem o neútočení v roce 1934. Přesto se Hitler nevzdal svých nadějí na západní území Polska, kde žila silná německá menšina. Poté co byla Třetí říše v září 1938 utvrzena ve své expanzivní politice podpisem Mnichovské dohody, která jí přiznala Sudety, začala znovu protestovat proti gdaňskému koridoru. Jednotky wehrmachtu, posílené anexí celé české části Československa, na niž západní mocnosti reagovaly jen chabě, napadly 1. září 1939 Polsko, což odstartovalo druhou světovou válku. Sovětský svaz se k nim přidal 17. září. Země byla dobytá za několik týdnů. Oba signatáři sovětsko-německého paktu již byli domluveni na rozdělení Polska, které podstoupilo několik územních změn.¹⁵

14 Město Gdaňsk bylo prohlášeno „Svobodným městem“ pod ochranou Společnosti národů. Nyní je součástí Polska.

15 Sféra vlivu stanovená od podpisu paktu měla být přibližně vymezená Curzonovou

Polsko tak bylo první zemí, do které za války vstoupili vojáci wehrmachtu. Německé meziválečné nároky byly v jejich mysli ještě živé. Například Hellmuth H. píše své ženě: „Poslední dny jsme strávili v kraji rodiny Hildebrandových. Na oběd jsme se zastavili v jedné vesnici, která jim kdysi, myslím, patřila.“¹⁶ Poznaňsko sice dříve Německu náleželo, to však jednotkám wehrmachtu nijak nebránilo vystavit toto území plenění: „Většinu času jsme ubytovaní v hezkých soukromých čtvrtích. Včera jsem byl u tkalce a koupil takovou maličkost¹⁷ – malý ubrus. Je zlatý a tmavě červený, vzor na látce je velmi propracovaný, neboť měla sloužit jako sukno na oltář. Myslím, že se bude velice dobře hodit k našim věcem, možná na stůl, kde máme rádio,“¹⁸ svěřuje se Hellmuth H., přemístěný posléze do Kalichu. Naproti tomu centrální a východní regiony Polska vyvolávají ve vojácích, kteří ztrácejí orientační body, s nimiž se setkávali na územích v minulosti německých, údiv. Günther S.-A. se nachází v oblasti Podkarpací, když rodičům píše tyto řádky: „Okamžitě jsme ji [vesnici] překřtili na ‚bahno‘. Nejsou zde, abych tak řekl, žádné ulice. Jedinými kamennými budovami jsou kostel a fara. Krajina Haliče je strašně jednotvárná. Velice chudé obyvatelstvo žije po šesti až deseti osobách v jedné místnosti.“¹⁹ Bída místních obyvatel pobouřila několik německých vojáků, které nakonec rozhořčilo, že vidí celé území povážlivě zanedbané: „Celá tato úrodná země leží ladem!“ zvolává Günther S.-A. „Váš otec vám píše ze země nepřítelů. Jaké štěstí, že máme našeho Führera! Měly byste vidět, v jakém stavu se nachází Polsko [...]. Dnes jsme byli ve městě. Naše letectvo vypálilo ulice, které líní Poláci ještě neuklidili,“²⁰ píše Kurt S. své ženě.

Vojáci se v Polsku začali rychle chovat jako páni. Podle Hitle-rova rasového žebříčku byli Poláci coby Slované považováni za podlidi.

linií z roku 1920. Nakonec Německo napadlo regiony Varšavy a Lublinu a Sovětům přenechalo výměnou Vilnius.

16 Dopis Hellmutha H. z 12. září 1939.

17 Němečtí vojáci disponovali v okupovaných zemích vysokou kupní silou, která jim umožňovala si присvojit takové zdroje, k nimž místní obyvatelstvo nemělo přístup kvůli zvýšení cen.

18 Dopis Hellmutha H. z 11. září 1940.

19 Dopis Günthera S.-A. z 29. září 1939.

20 Dopis Kurta S. ze 4. září 1941.

Na začátku okupace se inteligence stala obětí prvních poprav řízených nacisty. Karl-Ludwig P. spatřil Polsko v roce 1942 po svém vojenském výcviku v Německu. Byl ubytovaný v Lublinu. V jeho dopise z 13. října 1942 je patrný kontrast v popisu životních podmínek obyvatelstva a každodenního života vojáka: „O víkendu jsem se velmi dobře najedl. V sobotu odpoledne jsme si s kamarády udělali malou procházku po polské čtvrti. Tolik špíny, barbarství, odpadu a bídy se zdá být ve velkém městě naprosto nemožným. Ale co bychom chtěli, jsme v Polsku! Včera, v pondělí, byl příjemný den: opustili jsme naše prkenné baráky, abychom se ubytovali v bytech ve městě. Jsou velmi hezké. Každá skupina má k dispozici jeden salon, pokoj, koupelnu s tekoucí vodou a záchod. Můžeme si připadat jako doma.“

Polsko se tak stalo prvním místem, kde se uplatnil koncept *Lebensraum* neboli „životního prostoru“, který převzal myšlenku *Drang nach Osten* („touha po východu“), spjatou s pojmem *Herrenvolk* („panská rasa“) a rozvíjenou od 19. století.

Pozornost vojáků wehrmachtu upoutalo nejen polské obyvatelstvo, ale také židé žijící na těchto územích. Už na počátku okupace Polska byla přijata protizidovská opatření. Z dopisů, které jsme měli k dispozici, lze soudit, že se němečtí vojáci od první chvíle stávali svědky vyhlazování, ať už s větším či menším souhlasem. Už od svých dopisů z Polska Günther S.-A. oznamuje přítomnost židů: „Jestli jednou odejdeme z téhle pustiny, bude to jako jít do země zázraků, neboť všechna města, od Krakova po Lvov, jsou zamořená brlohy plnými židů.“²¹ Hellmuth H. popisuje ghetto Litzmannstadt (Lodž): „Škoda že už nemůžu jet do Litzmannstadtu. Židovská čtvrť musí být nyní obrovská. Protíná ji hlavní ulice, ale židé ji musejí přecházet po dřevěném mostě a platit pokaždé 10 feniků. Musí tam být celkem jen sedm dojnic na 14 000 dětí do čtrnácti let. Úmrtnost je tak vysoká a děti tak slabé, že za deset let tam nezůstane nikdo živý.“²² Také v Siedlcích, kam byl umístěn Kurt S. v září 1941, jsou židé nahanáni do ghetta: „Židé se tísní ve čtvrti obehnané ostnatým drátem.“²³ Hans S. prochází Polskem, aby se dostal do pobaltských zemí, a matce například popisuje: „Ruské

21 Dopis Günthera S.-A. z 29. září napsaný v Sarnice.

22 Dopis Hellmutha H. z 11. září 1940.

23 Dopis Kurta S. ze 4. září 1941.

Polsko je příšerně plné židů. 500 židů na 600 obyvatel, jak jsme zjistili v jedné vesnici.“²⁴

Německá okupace Polska a první vyhlazovací opatření proti židům byly často označovány za „laboratoř šoa“, způsob experimentování před útokem na Sovětský svaz. Němečtí vojáci byli ve skutečnosti jedinými svědky těchto genocidních operací.

Francie, tradiční nepřítel

Francouzi, nepřátelé od francouzsko-pruské války a první světové války, byli v meziválečném období předmětem nepřátelského a odvetného diskurzu nejen nacistických politiků.

Válka Francie proti Prusku vedená v roce 1870 Bismarckem byla jedním ze svorníků německé jednoty. Po porážce u Sedanu abdikoval 2. září 1870 císař Napoleon III. Mladá francouzská Třetí republika, vyhlášená 4. září, musela podpisem příměří ve Frankfurtu nad Mohanem 10. května 1871 vítěznému Německu postoupit Alsasko a část Lotrinska. Tato anexe se zapsala do národních plánů územního rozmachu, které byly v Německu v té době velmi oblíbené. Německý nacionalismus, rozvíjený od napoleonských válek, byl obhajován mnohými intelektuály, jako byli Fichte nebo Schelling, a převzat vedoucími činiteli, jako byl Vilém I., který dbal na sjednocení všech malých německých knížectví. Ale až na konci 19. století došlo k reálnému uskutečnění myšlenky *Volkstum*. Tento termín, obtížně přeložitelný do francouzštiny, spojuje představu ducha lidu, krve, rasy, vědomí sounáležitosti s tímto lidem či rasou. Pangermanismus se stal novou doktrínou zahraniční politiky. Na počátku 20. století žilo několik milionů Němců za hranicemi Druhé říše a touha po přičlenění této populace, spolu s územím, které obývala, k Říši byla velická.

Vyústění první světové války umožnilo Francii znovu získat Alsasko-Lotrinsko, což na geopolitickou pozici Německa v mezinárodních vztazích a pro německé obyvatelstvo mělo katastrofální dopady. Versailleská smlouva, podepsaná v roce 1919, připravila Německo o rozsáhlou část území na východě, která připadla nově vytvořenému

24 Dopis Hanse S. z 8. července 1941.

polskému státu a Československu. Německo, považované za hlavního viníka války, bylo za svou porážku přinuceno zaplatit vysokou daň. Revoluční nepokoje, které zemí zmítaly po vypuknutí války, navíc přispěly k rozvinutí legendy o „ráně dýkou do zad“ (*Dolchstosslegende*), široce rozšířené mezi krajní pravici. Hospodářská krize, zahořklost z mírových smluv a nacionalistické nadšení zasely do mysli mnoha obyvatel Výmarské republiky, kteří trpěli zejména francouzskou okupací²⁵ a reparacemi odváděnými vítězným zemím, touhu po odplatě.²⁶ Hitler usiloval v knize *Mein Kampf* o odplatu Francii, tradičnímu nepříteli, který chtěl vyčerpat Německo krutými podmínkami Versailleské smlouvy. Jacques Bainville, francouzský historik a esejista blízký hnutí Action française, vydal roku 1920 dílo s názvem *Politické důsledky míru*,²⁷ v němž poskytuje analýzu Versailleské smlouvy a jejích možných dopadů na francouzsko-německé vztahy: Versailleská smlouva Německo pokořila, ale ne dostatečně na to, aby už nemělo prostředky na pomstu. Podle Bainvilleova názoru měla smlouva být ještě tvrdší, aby zabránila možnému obnovení moci Německa, nebo mírnější, aby Německo nemělo důvod se mstít: „Jedná se o mír příliš křehký na to, co je v něm tvrdosti, a příliš tvrdý na to, co je v něm křehkosti.“ Tato smlouva měla tedy podle Bainvillea především ponížit poražené. Mírové smlouvy první světové války tak obsahovaly zárodky války druhé.

Jakmile se nacisté dostali k moci, začali obyvatelstvo postupně připravovat na odplatu Francii. Mnozí z těch, kteří dříve bojovali v první světové válce, se sdružili do *Freikorpsu*, ultranacionální polovojeenské organizace, která se účastnila represí proti komunistickým revolucionářům. Většina z nich se stala členy NSDAP a SA. Ve 30. letech byla v německých myslích, otřesených hospodářskou krizí a živých zprávami o pomstě, které šířila nacistická propaganda, vzpomínka na první

25 Versailleská smlouva přiznala Francii užívání uhelných dolů v Sársku. Aby se urychlila platba reparací, obsadilo francouzské a belgické vojsko v roce 1923 Porúří. Ve svém dopise z 15. září 1940 Otto E. připomíná okupaci Bonnu: „Od počátku okupace si Francouzi přivlastnili dva hotely,“ čímž ospravedlňuje zabránění pařížských hotelů wehrmachtem k čemuž došlo roku 1940 a jeho okázalý způsob života.

26 Co se týče reparací požadovaných po Německu, viz Keynesovo dílo *Ekonomické důsledky míru*, 1919.

27 Jacques Bainville, *Les Conséquences politiques de la paix*, Nouvelle librairie nationale, Paris 1920.

světovou válku ještě živá. Střet s Francií, tradičním nepřitelem, který se nedokáže rozvíjet jinak než na úkor Německa, se tedy podle nacistické doktríny zdál nevyhnutelný.

Více než polovina vojáků, jejichž dopisy jsou začleněny do tohoto souboru, se narodila před první světovou válkou. Průměrné datum jejich narození – pokud jsou jejich osobní údaje známy – se nejvíce blíží roku 1913. První světové války se zúčastnilo něco kolem 3 750 000 německých vojáků. Vojáci nasazení za druhé světové války měli tedy blízké členy rodiny – otce, bratra –, kteří bojovali mezi lety 1914 a 1918. Tak se u některých z nich rozvinula představa, že by měli pomstít starší členy rodiny. V dopisech německých vojáků účastnících se tažení do Francie je někdy patrná frankofobie. Tváří v tvář utrpení uprchlíků z Bétunu bojuje Hans P. sám se sebou, aby si zachoval vůli válčit proti obyvatelům této země. Ve svém dopise z 30. května 1940 píše: „Občas se nutím nenávidět Francouze, bez toho bych pociťoval soucit s tímto lidem, který sám o sobě nechtěl tento konflikt.“ Otto W., který zná pár francouzských slov, je méně soucitný: „Většina Belgičanů je přátelských, Francouzi taktéž, nicméně v tomto regionu Francouzi nejsou moc přívětiví – ale zvyknou si.“²⁸

Kromě pocitu trpkosti z důsledků mírových smluv kolovaly v německých meziválečných novinách o Francii četné stereotypy, zdůrazňující úpadek země a degeneraci „francouzské rasy“ kontaktem s obyvatelstvem z kolonií – zejména africkým. Hitler v *Mein Kampf* psal: „[Francie], tento národ, jenž stále více propadá smíšení s černochoy, znamená ve spojení s plány židovské bursy číhající nebezpečí pro osud bílé rasy v Evropě. Vždyť znešvaření černošskou krví (...) odpovídá zcela sadisticko-perversní pomstychtivosti tohoto šovinistického dědičného nepřítele našeho národa. Co dnes Francie dělá v Evropě, jsouc povzbuzována vlastní pomstychtivostí a soustavně vedena Židem, to je hříchem na osudu bílé rasy, jenž poštvé jednou na tento národ všechny druhy onoho pohlcení, které poznalo v poskvrně rasy dědičný hřích lidstva.“²⁹ V dopisech vojáků je toto nepřátelství vůči koloniálním obyvatelům markantní. Nasazení tohoto mužstva Francouzi bylo wehrmachtem pokládáno za

28 Dopis Otty W. z 31. května 1940.

29 *Můj boj, Hitler o sobě a svých cílech*, zprac. Fr. Bauer, Orbis 1937, str. 186. – Pozn. překl.

nepřípustné – řečeno termínem, který se používal již po první světové válce: černá hanba (*Die schwarze Schande*). Nacionalistická a rasistická propaganda vinila koloniální armády ze všech představitelných válečných zločinů: znásilňování, mučení, vražd atd. Ve svém dopise příteli z dětství Eugenovi se Hans, účastníci se tažení do Francie, svěřuje se svými dojmy týkajícími se francouzského obyvatelstva a zejména nebělošského vojska: „Nejhorší jsou černoši. Skrývají se na stromech a jsou skvělí střelci.“ Těchto několik slov dává tušit, jak rozšířená byla různá klišé týkající se vojáků původem z kolonií: černoši jsou přirovnáváni ke zvířatům, opicím, žijícím na stromech, ale mají také pověst dobrých bojovníků. Senegalští domorodí pěšáci se obzvláště vyznamenali v bitvě u Ypres roku 1914 nebo také u Chemin des Dames v roce 1917. Neznalost těchto koloniálních protivníků, považovaných za „stejně tak schopné zběsilosti jako netečnosti“,³⁰ byla rovněž na denním pořádku v Africe. Tito „Arabové a černoši“ byli na německých karikaturách pravidelně zobrazováni jako divoši a zároveň lenoši, a v německých vojácích nakonec vyvolávali nenávisť a strach. Hans na konci svého dopisu dodává: „Viděli jsme černochozy roztrhané na kusy ležící na hromadě na cestě. Louky jsou plné dobytčích koster, se všemi čtyřmi nahoře, že vypadají jako houpací koně. Připomíná mi to tanec smrti.“ Podle údajů ministerstva obrany bylo během tažení do Francie roku 1940 zabito či zraněno kolem 17 000 senegalských domorodých pěšáků.³¹ Těm, kteří byli zajati wehrmachtem, se nedostalo stejného zacházení jako francouzským vojákům původem z Francie. Byli drženi stranou od ostatních a zahrnání do táborů v okupované zóně, kde mnozí z nich zemřeli na epidemie a podvýživu. Vyskytly se rovněž ojedinělé případy poprav válečných zajatců z kolonií, jako v Chasselay poblíž Lyonu, kde bylo 20. června 1940 194 senegalských domorodých pěšáků zajatých Němci pobito 3. tankovou divizí SS *Totenkopf*. Toto násilí spáchané na koloniálním vojsku bylo jistě plodem nejen nacistického rasismu, ale také mýtu o krvežíznivých divoších vzniklého v Německu koncem první světové války.

Vojáci wehrmachtu vnímali tažení do Francie nejen skrze zkušenost rodinných předchůdců, ale také skrze představy vytvořené a šířené

30 Dopis Roberta W. jeho ženě 31. března 1941. Byl tehdy umístěn v Africe.

31 Pod tento obecný termín jsme zařadili koloniální vojsko pocházející ze západní Afriky, ale také z Maghrebu a jihovýchodní Asie.

zatrpklostí z porážky roku 1918 – které nebyly vlastní nacistům. Ti se naproti tomu zmocnili klišé, která byla u německého obyvatelstva hluboce zakořeněna. Přesto němečtí vojáci, kteří měli jistý stupeň vzdělání, považovali Francii za kulturní zemi, o čemž svědčí turistická zběsilost, která je posedla od jara a léta 1940. Zatímco Hans K. si na francouzském území vychutnává četbu Claudela a Racina,³² Heinz R., v civilním životě protestantský vikář, spěchá navštívit katedrály severní Francie (Amiens, Paříž, Chartres) a doufá, že v zemi zůstane déle, aby viděl další. Bitva o Francii končí rychle, po šesti týdnech tzv. *Blitzkriegu*, podepsáním příměří 22. června 1940 v Rethondes, a okupace se tak pro německé vojáky velice rychle mění v zábavu a odpočinek. Nápis v němčině se začínají objevovat stejně rychle jako kina a kabarety vyhrazené vojákům wehrmachtu, kam měli přístup dokonce i zaměstnanci Reichsbanky jako Otto E.: „(...) metro první třídy zdarma. Volný vstup do dvou divadel a dvou kin rezervovaných pro naše vojsko.“³³ Noví páni Paříže, hrdí a dobyvační, defilovali 14. července³⁴ na Champs-Élysées před prořídlym a vyděšeným davem. Nepočítaně vojáků si zapózovalo před Eiffelovou věží. Vojáci vyhledávali nenucenost pařížského nočního života, klišé ze zlatých 20. let rozšířené za Rýnem. Kavárny la Rotonde, la Coupole, umělecká a mezi válkami oblíbená místa, byla zaplavena německými uniformami. Co se týče Francouzek, v Německu se těšily pověsti značně lehkomyšlných žen. „Nevěřila bys vlastním očím, když bys viděla to proklaté líčení, jež si zdejší ženy patlají na obličeje. Kdyby to takto dělala moje žena, sbalil bych si kufry a okamžitě odešel,“ vypráví své ženě Ernst G. v dopise z 18. listopadu 1940. Následuje popis jejich oblečení podobného tomu, jaké nosí prostitutky. Jde o přetrvávání klišé, nebo se vojáci jen snaží uklidnit svou ženu?

Wehrmacht lpěl na tom, aby vojáci byli co nejméně v kontaktu s francouzskými ženami. Kvůli jejich špatné pověsti je podezíral z toho, že jsou přenašečkami pohlavních nemocí, které byly pro bojové jednotky velkým strašákem. Rovněž okupační orgány nabádaly vojáky spíše k tomu, aby navštěvovali nevěstince kontrolované hygienickými službami armády. Erich B. vyzkoušel tento typ zařízení, ale stěžoval si

32 Dopis Hanse K. příteli Evženovi z května 1940.

33 Dopis Otty E. z 15. září 1940.

34 Dobyť Bastilly, státní svátek ve Francii. – Pozn. překl.

na značně složitý postup: voják musel před návštěvou nevěstince i po ní dostat injekci.³⁵

Výsadní postavení, které ve Francii němečtí vojáci měli, se projevovalo jejich vysokou životní úrovní ve srovnání s místním obyvatelstvem a ekonomickým rozkrádáním. Směnný kurz marky totiž stoupl z 12 na 20 franků a umožnil jednotkám wehrmachtu vyčerpat francouzské zásoby nejen věcí denní potřeby, ale i luxusního zboží.³⁶ Heinz R. využil průchodu Paříží k nákupu: „Sháněli jsme látku na oblek, ale pro sebe jsem ji nenašel. Chtěl jsem černobíle pružovanou. Zde stojí tři metry stejně jako jediný u nás – to se opravdu vyplatí.“³⁷

Alsasko-Lotrinsko těží ze svého zvláštního postavení. Tato stará německá kořist z francouzsko-pruské války se vrací do lůna Říše v létě 1940. Kurt M. netrpělivě očekával tuto anexi a využil svého dopisu z 21. července 1940, aby vychválil Hitlerovo prorocké nadání v oblasti dobovačné politiky: „Ano, ach, ano! Adolf dobře věděl, co dělá. Od nynížska máme dostatek obilí, a dokonce bychom ani nemuseli zajišťovat příští sklizeň. Alsasko bude brzy začleněno do Říše, a budeme tak mít vše, co potřebujeme.“ Hellmuth H. zase při procházení Francií hledal známky někdejší německé přítomnosti: „Během našeho pochodu jsme dorazili do prvního městysu, kde jsou místa označena ve francouzštině a němčině – byli jsme totiž na staré hranici Říše z roku 1914. Všechna oznámení byla v němčině, ale obyvatelstvo se projevovalo vyloženě nepřátelsky.“ Rychle byla přijata opatření ke germanizaci těchto regionů: povinnost mluvit německy, změna pojmenování míst znějících příliš francouzsky, začlenění dospívajících do Hitlerjugend atd.

Úspěšné tažení do Francie probudilo v německých vojácích hrdost. Pomstili tak ponižující porážku svých předchůdců z let 1914–1918. Z dopisů v tomto oddílu neznívá ani tak skutečná nenávist k francouzskému lidu, jako spíš pýcha německých vojáků, že dobyli Francii, a vrátili tak Německu čest tváří v tvář francouzské armádě, která měla pověst jedné z nejlepších na světě. Němečtí vojáci tak objevili Francii

35 Dopis Ericha B. z 6. října 1940.

36 Viz Götz Aly, *Comment Hitler a acheté les Allemands. Le IIIe Reich, une dictature au service du peuple*, Flammarion, Paris 2005. Kapitoly 4 a 5 rozebírají zejména drancování páchané vojáky wehrmachtu na východě.

37 Dopis Heinze R. ze 17. července 1940.

jako zemi zaplavenou letním sluncem a nespátřovali v ní nic než jarmareční obrázek země nabízející rozptýlení, zábavu a zajímavosti. Operace *Barbarossa* je vytrhla z jejich válečné idyly.

Sovětský svaz - židobolševismus

Druhá světová válka umožnila vojákům wehrmachtu objevovat Evropu – a dokonce i severní Afriku – v době, kdy cesty do ciziny byly vzácné a vyhrazené elitám. Zatímco Francie byla Němcům poměrně dobře známá díky kulturním, intelektuálním a vojenským stykům, Rusko bylo kvůli nedostatku konkrétnějších informací vnímáno jako země plná fantazmat.

Před první světovou válkou byly cesty mezi Německem a Ruskem záležitostí aristokracie a velké německé buržoazie. Jejich představa o tomto nesmírném impériu se omezila na uměleckou špičku, díla Tolstého, Dostojevského, Puškina a Čechova a hudbu Čajkovského či Musorgského, zatímco vůči bídě carského venkova zůstávala slepá.

Na počátku první světové války byla v německých stejně jako ve francouzských představách přítomná vize carské armády coby drtivého ruského válce. Děsivý a strašný obrázek evokující hordy barbarů pocházejících z Asie a valících se Evropou. Obrázek armády složené z negramotných a hrubých rolníků, surovců, kteří neznají strach a jejichž největší silou je namísto zdatnosti v boji samo jejich množství. Tento obrázek přetrval i během druhé světové války navzdory všemu, co ruská armáda zakusila během války předchozí.

Nesmírnost ruské kultury byla uchválena vírem Říjnové revoluce. Vzdušná vlna bolševismu zasáhla Německo koncem první světové války. V Bavorsku zřídil Kurt Eisner efemérní republiku Sovětů, svobodný stát Bavorsko. Střety mezi ryzími nacionalisty a Spartakovci, vedenými Karlem Liebknechtem a Rosou Luxemburgovou, zůstanou vryty do paměti Němců jako hrozné události plné zmatku a spjaté s porážkou a rozvojem teorie o spiknutí, kde se každý obviňoval z toho, že zavinil pád Německa. Tyto okamžiky nepokoje a násilí v ulicích zapříčinily vznik ultranacionalistických hnutí hluboce nepřátelských bolševismu, na kterých se podílel samotný Adolf Hitler.

Počínaje 20. lety 20. století se Rusko za Lenina uzavřelo samo do sebe a prosakovalo z něj ven jen málo informací, což nechávalo prostor pro překypující představivost německých politických hodnostářů. Nicméně kontakty mezi Výmarskou republikou a bolševickým Ruskem nebyly zcela zpřetrhány. Obě země se v mezinárodní politice staly vydědenci. Ani jedna nebyla součástí Společnosti národů (SN) vytvořené roku 1919.³⁸ V dubnu 1922 podepsaly Rapalskou smlouvu, čímž mezi sebou obnovily obchodní styky. Jinak byla přijata i tajná vojenská spolupráce: Německo, jehož vojenský rozvoj byl omezen Versaillskou smlouvou, docílilo možnosti cvičit své jednotky na ruském území. Na oplátku se svým momentálním partnerem sdílelo moderní vojenskou technologii.

Tato spolupráce ustala s nástupem nacistů k moci. Hitler v knize *Mein Kampf* jasně vyjádřil svou touhu po expanzi Německa na východ. Podle nacistických teorií se Říše dusila ve svých těsných hranicích, a aby přežila, musela je na východě posunout směrem k málo využívaným, leč bohatým územím Ukrajiny a Ruska. Jednalo se vlastně o civilizační výboj, vedený „panskou rasou“, který se však v myslích nacistů rychle změnil v úmysl vyhladit to, co označovali termínem „židobolševismus“, a zotročit Slováky, považované za „podlidi“ (*Untermenschen*).

Podpis německo-sovětského paktu 23. srpna 1939 byl jen jakýmsi odkladem nevyhnutelného střetu dvou hluboce nepřátelských ideologií. Hitler díky němu mohl po vpádu do Polska v klidu poslat svá vojska do východní Evropy, aniž by se bál druhé fronty (ač tato úzkost přetrvávala už od první světové války), Sovětský svaz zase získal čas připravit se na konflikt, který se nevyhnutelně rýsoval.

Operace *Barbarossa* byla zahájena 22. června 1941. I když Sovětský svaz očekával, že ke střetu s Říší dříve či později dojde, byl překvapen prvními útoky svého včerejšího spojence a nebyl schopen reagovat. Připomeňme, že někteří vojáci wehrmachtu si namlouvali, že vedou proti Sovětskému svazu defenzivní válku. Pilot bombardéru Georg F. byl umístěn poblíž Leningradu, na nějž pravidelně svrhal bomby. Své sestře a švagrovi napsal tento dopis: „Tato země je ubohá pustina. To si nikdo neumí představit. Odporné území zabydlené hrubými a zvrácenými lidmi. Netroufám si pomyslit, co by se vám a Německu

38 Německo se připojilo k SN roku 1926.

stalo, kdyby bolševici dorazili do Říše, jak se předvíдалo. Díky bohu, že je tomu naopak!“³⁹

Vojáci wehrmachtu však byli na tuto válku ideologicky připraveni. Od 30. let si noviny *Stürmer* vylévaly žluč na metle bolševismu a židovstva řádící v Sovětském svazu. Surovost bojů a žalostný vzhled obyvatelstva řadu z nich od prvních kroků na východ utvrzovaly ve správnosti nacistických tezí. Omer Bartov ve svém výtečném díle píše: „Odlidštění nepřítele je válce vlastní [...]. Je vzácné, že by vojáci stříleli na jiného člověka z osobní nenávisti; jejich nenávist či touha po pomstě jsou spíše namířené proti abstraktnímu, anonymnímu celku, který nazýváme ‚nepřítelem‘. Nejčastěji dokáží vojáci zabít přesně proto, že v nepřátelském vojákovi nerozeznávají jednoho ze svých bližních [...]. [Wehrmacht] nevedl obyčejnou válku, stavící proti sobě dvě armády, ale vedl vražedné a likvidační tažení, přičemž opomíjel obvyklá pravidla vedení boje. Německá armáda se uváženě opírala o nevyhnutelný pocit viny zakoušený vojáky, kteří zabíjeli nevinné civilisty a odzbrojené vojáky, aby je nechala v krutosti zajít ještě dále. Oběti své pronásledovatele přeměňovaly v monstra a za tuto chybu jim musely zaplatit.“⁴⁰ Někteří vojáci byli přesvědčení, že vedou spravedlivou válku proti „židobolševismu“, jako třeba Franz M., který zvolává: „Jedna věc je jistá: tato válka proti zločinecké práci bolševismu je bojem za správnou věc. Běda, pokud někdy tyto asijské hordy vtrhnou do našeho krásného Německa...!“⁴¹ Odlidštění židovského obyvatelstva šlo ruku v ruce s počátkem vyhlazování. Jedním z prvních úkolů, které jednotky wehrmachtu na čerstvě dobytém území měly, bylo vytvoření místní milice, v níž se nacházel zejména bezpočet lidí zklamaných komunismem či kteří byli jeho obětí: „Od nynějška jsme vytvořili ukrajinskou policii. Stará se o vyčištění regionu od židů a politických komisařů takovým způsobem, že brzy nepřežije žádné z těchto zvířat. Rychle jsem zjistil, že neexistuje jiný výraz na to, jak je označit.“⁴² Tato místní policie se hojně účastnila střílení židů, Romů

39 Dopis Georga F. z 29. září 1941.

40 Omer Bartov, *Hitlerova armáda – vojáci, nacisté a válka ve třetí říši*, Naše vojsko, Praha 2005. – Pozn. překl.

41 Dopis Franze M. z 23. listopadu 1941.

42 Dopis Fritze K. ze 17. září 1941.

a dalších osob označených za nepřátele Říše, které organizovaly mimo jiné pohotovostní jednotky *Einsatzgruppen*. Německé vojsko se často považovalo za osvoboditele od bolševismu, jak to dokazuje Hans-Joachim S.: „Obyvatelstvo se těší z naší přítomnosti a přeje si vidět Stalina houpat se na provaze.“⁴³

Přesto četba této sbírky dopisů dodává těmto vyhraněným slovům jisté nuance. Někteří vojáci vítají bojovnost svých nepřátel. Tažení do Ruska nemělo trvat déle než osm týdnů. Wehrmacht a Hitler si mysleli, že postačí mohutný útok, který rychle srazí tohoto obra na hliněných nohách na kolena. Jenže tomu tak nebylo. „Tentokrát svádíme velice tvrdý boj. Nesmíme si to moc připouštět a nesmíme podceňovat Rusy, jak jsem to zpočátku dělal,“⁴⁴ zdůrazňuje Hans S., umístěný právě v Lotyšsku. Několik stovek kilometrů odtud, poblíž Smolensku, Walter N. dospěl ke stejnému závěru: „Bezvadná práce Rusů vyvolává údiv a obdiv. Rus je mistrem ve stavění předsunutých hlídek a v zastírání a neulehčuje nám zisk vítězství.“⁴⁵

Klišé šířená nacistickou propagandou od počátku 30. let přesto v prvních chvílích konfliktu přetrvávají. Při četbě dopisů by se dokonce zdálo, že stav Sovětského svazu byl v očích vojáků ještě horší, než jak jim ho popisoval říšský tisk a jak ho líčily projevy politiků. Většina vojáků získávala znalosti o Rusku jen prostřednictvím těchto zdrojů. O nesmírném a zneuznaném kraji Ruska kolovaly všechny myslitelné druhy fám a legend. Představa „drtivého ruského válce“ znovuoobnovující výraz „asijské hordy“, která se objevila už před desítkami let, vojáky děsila. Tento rozmanitý národ, který zajisté nebyl součástí „panské rasy“, hrubý, hulvátský, primitivní, mohl způsobit obrovské škody – nikoli vojenskými a strategickými schopnostmi, ale svým počtem. Vojáci vstupovali do Sovětského svazu jistí si svou rasovou a intelektuální převahou, za všech okolností však nezůstávali o nic méně ve střehu. Zvlášť rozšířená byla totiž další obava – z partyzánů. Tyto osoby – muži, ale také ženy – oblečené v civilu se schovávaly ve vesnicích či lesích, kde číhaly na německé vojáky, které pak vraždily. Georg F. popisoval, že si nemohl ani dojít na záchod či spát bez svého

43 Dopis Hanse-Joachima S. z 5. července 1941.

44 Dopis Hanse S. z 28. července 1941.

45 Dopis Waltera N. z 15. října 1941.

samopalů.⁴⁶ Další zvěsti kolovaly o tom, že místní obyvatelstvo by mohlo Němcům otrávit jídlo.

Mnozí vojáci si nenávist vůči židobolševismu a pohrdání životy obyvatel Sovětského svazu udrželi bez přerušení po celý konflikt. Heinz S. napsal v květnu 1942, když se nacházel na východě, své sestře tyto řádky: „Brzy zvítězíme. Musíme, kdyby ne, bylo by to pro nás špatné. Msta zahraničních židů by se s nenávisť snesla na náš lid. Neboť aby ve světě nastal klid a mír, byly zde zabity stovky tisíc židů. U příchodu do našeho města se nacházejí dva hromadné hroby. V jednom z nich leží 20 000 židů, ve druhém 40 000 Rusů. Mohli bychom tím být pohnuti, ale když pomyslíme na velkou vůdčí myšlenku, která nás podněcuje, považujeme to za nezbytné. V každém případě jednotky SS odvedly všechnu práci, musíme jim za to být vděční.“ Najdeme zde ještě myšlenku „obránného“ vyhlazování v očekávání, které je podněcováno strachem z toho, čemu by mohl tento nepřítel vystavit Němce.

Přes to všechno začali někteří vojáci nakonec k místnímu obyvatelstvu pociťovat náklonnost. Během drsné zimy 1941–1942 a následujícího jara se fronta nehýbala a vojsko mělo čas poznat místa a lidi, kteří žili v okolí. Je třeba poznamenat, že velký počet vojáků také kvůli nedostatku ubytování bydlel u místních. Karl N. se v lednu 1942 nacházel v Donbasu na Ukrajině – tehdy se v tomto regionu zdržovalo přibližně 500 000 vojáků wehrmachtu. Svým rodičům vysvětluje, jak se seznámil s chlapci a dívkami ve městě: „První den se nás dívky poněkud ostýchaly, neboť jsme jim vyprávěli, že přebýváme všude jako divoši, ale nyní se společné trávení času stalo samozřejmostí. Jestliže tu ještě dnes večer budu, přijdou všechny a budeme si zase povídat a zpívat za zvuku kytar a balalajek.“⁴⁷ Georg S. dokonce své ženě popisuje soucit, který měl s matkou rodiny, u níž přebýval.⁴⁸

Ať už tomu bylo jakkoli (i když je tyto nuance třeba vzít v úvahu), nenávisťná ideologie namířená proti bolševickému Rusku a židům šířená nacistickou propagandou měla za následek krajně násilnou válku. Wehrmacht ztratil 4 300 000 mužů, Rudá armáda 10 600 000 vojáků, z nichž více jak 3 000 000 zemřelo ve válečných zajateckých táborech.

46 Dopis Georga F. z 29. září 1941.

47 Dopis Karla N. z 9. ledna 1942.

48 Dopis Georga S. z 9. května 1943.

Tato čísla nezahrnují miliony civilních obětí, které byly zavražděny na sovětských územích okupovaných nacisty.

Tyto dopisy nám umožní pohroužit se do citového života vojáků wehrmachtu a uvědomit si jejich lidskost. Válka byla vedena lidskými bytostmi proti lidským bytostem. Opustíme na chvíli válečnou mašinerii a vnímejme slova mužů, kteří byli v srdci konfliktu. To je to, co nás znepokojuje nejvíc: tito muži se účastnili nenapravitelného. Podobná hrůza může potkat každou lidskou bytost. Zde nastíněná spřízněnost s vojáky by měla podnítit k zamyšlení nad lidským údělem a stálým nebezpečím, že by se mohlo vražedné dílo takové šíře znovu opakovat. Válka, především ve své nejohavnější podobě, není záležitostí byrokratické mašinerie. Byla, je a vždy bude záležitostí lidí.

PRVNÍ ČÁST

Páni války 1939-1941

„Zastavili jsme a velmi pohodlně se usídlili v jednom malém městě. Nic nám tu nechybí, žijeme si jako princové. Čokolády a zrnkové kávy je hojně, vína a pálenky spousta. Každý den čistá košile a kalhoty atd. Jinými slovy, daří se nám neobyčejně dobře.“

Dopis Otty W., 31. května 1940

„Ale jedna věc se přece nemění, a sice ubohé chatrče a nepopsatelná bída. Stále znovu mi zní v uších jeden výraz: ráj pracujících! Jaký podvod se těmito slovy lidstvu tak často předkládal! Ať už byly naše předchozí války spravedlivé či ne, ať už byly pletichami diplomatů, jedna věc je jistá: tato válka proti zločinecké práci bolševismu je bojem za správnou věc. Běda, pokud tyto asijské hordy někdy vtrhnou do našeho krásného Německa...!“

Dopis Franze S., 23. listopadu 1941

I

Plenění

Německá invaze do Polska, která uspiší rozpoutání druhé světové války, začíná 1. září 1939. Sovětský svaz pak zemi napadá 17. září v souladu s německo-sovětským paktem podepsaným 23. srpna téhož roku, který sjednal rozdělení Polska mezi oba signatáře. Hitler očekává zejména znovunabytí Poznaňska a gdaňského koridoru, tedy území, která byla Říši odebrána po první světové válce. Jednalo se ostatně o jakousi doplňkovou etapu honby za Lebensraum (životním prostorem).

Hellmuth H. se narodil roku 1904 v Kolíně nad Rýnem v protestantské rodině. Byl profesorem a k nacistické straně se připojil roku 1932. Byl jedním z milionu a půl německých vojáků účastnících se tažení do Polska. Jeho jednotka, 50. pěší divize, se v polovině září 1939 nacházela v okolí Posenu, zatímco bojové jednotky pokračovaly v rychlém postupu na východ a ohrožovaly již Brest. Hellmuth H. v dopise píše své ženě a dětem.

V Lowice poblíž Posenu⁴⁹ 12. září 1939

Má drahá!

Píšu ti poté, co jsem napsal krátký dopis matce. Daří se mi pořád dobře. Nacházíme se za válečnou frontou a nedochází tu k žádným přestřelkám. Začíná to tu být docela nudné: musíme ujít každý den patnáct až dvacet kilometrů, jsou to jakési „podzimní výlety“ napříč velice pěknou krajinou. Poslední dny jsme strávili v kraji rodiny Hildebrandových. Na oběd jsme se zastavili v jedné vesnici, která jim kdysi, myslím, patřila.

Část obyvatelstva nás vítala s květinami, zatímco druhá se tvářila nepřístupně. Dnes jsme na letišti v Posenu, umístěného na předměstí, poblíž vysílače, který ještě stojí.⁵⁰ Zásobování se zhoršuje pře-

49 Posen (Poznaň) bylo hlavním městem Poznaňska. Region, odtržený od Německa v roce 1918, aby mohl být vytvořen polský stát, obývaly silné německé menšiny. Lowica, nyní Ławica, označuje umístění poznaňského letiště.

50 Z tohoto místa je krásně vidět poznaňský zámek. – Pozn. aut.

devším proto, že nejsme součástí bojových jednotek. Máme ale jiná řešení: dlouho nám nevydrželi odporovat ve venkovských zelinářských zahradách a zahradách na statcích. Nedávno jsem jedl i velmi lahodné hrozny, jedny z nejlepších, jaké jsem kdy ochutnal. Ukryli jsme pytel s třiceti librami cukru v cukrovaru poblíž místa, kde jsme ubytovaní. To, co nutně potřebujeme, je zabavováno (odborný výraz, který se používá, je: zabráno!). Krádež potravin je povolena a lidé jsou zpravidla spokojení, když odcházejí, příjemně překvapeni tím, co našli. Původně jsme neměli žádný vůz na převoz kulometu. V první polské vesnici jsme si ale vzali povoz, ve třetím městysu jsme našli valník na zapřahování a dnes už máme krytý valník s gumovými koly, tažený krásnými koňmi. Doufáme, že najdeme nákladák! Slušně platíme za ostatní věci, neboť máme víc peněz, než kolik se jich na vsích běžně utrací.⁵¹

Škody způsobené ustupujícími Poláky jsou poměrně bezvýznamné,⁵² ačkoli nejlepší mosty byly vyhozeny do povětří, telegrafní sloupy zbořeny a železniční tratě nejsou v provozu. Sem tam vídáme továrny a silnice poničené německým vzdušným bombardováním. V naší rotě je četa chromých. Někteří jsou měkkoty, já, starý mazák, jsem rád, že jsem tak statný. Některé věci jsou pro mě občas snazší, neboť i když jsem voják druhé třídy, mám funkce poddůstojníka (jsem *Gewehrführer*, jak se říká, což znamená, že mám zodpovědnost kulometníka) a jsem vyzbrojen pistolími a dalekohledy. Největší zarmoucení cítím z toho, že nemohu k tomuto dopisu připojit svou fotografii. Je to velká škoda, ale v každém případě by to teď stejně nešlo, jelikož pošta nefunguje a váha dopisů je omezená. Ještě jsem, stejně jako ostatní kamarádi, neobdržel žádný dopis – pošťák musel mít někde nehodu s korespondencí. Bylo dobře, že jsem tě nenechal přijet do Unruhstadtu,⁵³ neboť se tam nesmíme vydávat, přecházíme tam pouze hranici.

Jelikož od vás nemám žádné zprávy, doufám, že se vám všem daří dobře – ale nemám v tomto směru obavy. Jestli všechno půjde dobře, vrátím se za několik týdnů. Nevíme ale, co se rýsuje na západě.

51 Dodnes je nemožné sehnat kapesní svítilnu nebo kšandy . – Pozn. aut.

52 Tažení do Polska trvalo pětatřicet dní. Polské armádě chyběly zkušenosti a výzbroj a nemohla čelit současně útokům Německa a Sovětského svazu.

53 Dnes Kargowa (Polsko). Před vypuknutím druhé světové války byl Unruhstadt malý městys Třetí říše nacházející se blízko tehdejší polské hranice.

„Náš pytel cukru by nám měl stačit až na západní frontu,“ říkáme si mezi sebou. Velmi mě překvapuje, že Hacke je v Landsbergu. Poslední noc se mi zdálo, že byl zabit. Měl bych rád zprávy o kolezích, zejména o Herbertovi. Pozdravuj je ode mě, jestli je uvidíš. Včera znovu začala škola, stejně jako v Berlíně.

Tak to je podrobný popis. Budeš tak moci vyprávět, jak to tu probíhá, a nedělej si žádnou starost o Vašeho tátu.

Stále máme poštovní číslo, jaká mají cvičení, a nikoli poštovní číslo fronty: 20047 poštovní schránka Zielenzig.

2 Bahno

Günther S.-A. se narodil roku 1917. Od invaze do Polska posílal Hitler do boje především vojáky z povolání narozené v letech 1915 až 1917. Podobně jako autor tohoto dopisu jsou i oni zjištěni nacistickou propagandou, která zdůrazňuje německé územní ztráty ve prospěch Polska stejně jako neblahou úlohu polské buržoazie a židovského obyvatelstva.

Günther S.-A. se účastní tažení do Polska se 45. pěší divizí. Zde píše svým rodičům, kteří bydlí ve Wilhelmshavenu, v německém městě nacházejícím se u Severního moře.

Sarcyna⁵⁴ (San) 29. září 1939

Drahý tatínku, drahá maminko,

už je to skoro deset dní, co od vás nemám žádné zprávy. Buď nepíšete, nebo ještě nepřišla pošta.

Jsem stále živ a zdrav. Téměř se zde nebojuje. Stále se nacházíme v této malé vesnici na západ od řeky San, blízko hranice dohodnuté s Rusy.⁵⁵ Sarcyna znamená „končina“, a okamžitě jsme ji překřtili na „bahno“. Nejsou zde, abych tak řekl, žádné ulice. Jedinými kamennými budovami jsou kostel a fara. Krajina Haliče je strašně jednotvárná. Velice chudé obyvatelstvo žije po šesti až deseti osobách v jedné místnosti. Takto zde lidé stále přežívají. V celé vesnici není ani jedna hospoda. Co tu tedy mají tito lidé k životu? Hromadu dětí a dřiny... Celá tato úrodná země leží ladem. Živoříme tady. Ale navzdory všemu jsme všichni spokojeni a sebevědomí. Bude tomu tak ale i v případě, že tu zůstaneme do Vánoc? Kdyby tak aspoň pošta mohla přijít...

54 Dnes městyš Nowa Sarzyna, Podkarpatské vojvodství. Nachází se nedaleko řeky San, necelých sto kilometrů od současných hranic s Ukrajinou, a spadá pod historický region Halič.

55 Hitler a Stalin se dohodli v německo-sovětském paktu na rozdělení Polska. Obě zóny oddělovala demarkační linie Narew-Visla-San. Západní Halič připadla německé armádě, zatímco východní část, na druhém břehu Sanu, okupovala Rudá armáda.

Nyní padá studený déšť. Hodila by se láhev rumu na grog. Zásobování nám bohužel nedorazilo. Jestli jednou odejdeme z téhle pustiny, bude to jako jít do země zázraků, neboť všechna města, od Krakova po Lvov, jsou zamořená brlohy plnými židů. U nás by židé museli tvrdě pracovat, stavět silnice a mosty, čistit vozy a uklízet kanalizace! Všude slyšíme váš křik a ječení „Jahve“. Velkolepé Polsko? Jistě ne! Země v rukou duchovenstva! Budu vám o tom podrobně vyprávět později.

Jinak vám, můj drahý tatínku, posílám 100 RM.⁵⁶ Zaplať je, prosím tě, Pokladně armádních výstrojních součástí v Berlíně.⁵⁷ Dnes jsem obdržel dopis od tety Mary a tety Hildy. Lisa Gütersloková a Krefeld mi ještě nenapsali, jinak všichni, dokonce i Hans.

Opatrujte se, s přáním všeho nejlepšího
Váš Günther

56 Říšská marka, německy Reichsmark, zkratka RM. – Pozn. překl.

57 Tato pokladna se nacházela v Berlíně, v Budapester Strasse č. 28. Vojáci si tam mohli objednávat uniformy a výstroj ze soupisu.

Tažení do Polska mělo za následek vstup Britů a Francouzů do války proti Říši. „Válka v sedě“, Němci označovaná pod termínem Sitzkrieg, tzv. „podivná válka“ trvající od září 1939 do května 1940, se vyznačuje absencí vojenských událostí na západní frontě. Oba protivníci, každý stažený za svou linii opevnění (Francouzi za Maginotovou linií, Němci za Siegfriedovou), trávili dny v nečinnosti. Tato zvláštní válka umožnila Hitlerovi vést tažení do Polska, aniž by utrpěl na západní frontě.

Hugo D. a jeho kamarádi z 16. pěší divize tak mohli strávit Vánoce roku 1939 v klidu, za Siegfriedovou linií. Při této příležitosti píše Hugo své ženě, která je s dětmi ve Frankfurtu. Po tažení do Francie je vyslán na východní frontu, jeho stopa se ztrácí ve Stalingradu v lednu 1943. Bylo mu osmadvacet let.

26. prosince 1939

Má drahá malá E.!

Jsou Vánoce. Jak jste je strávili ve Frankfurtu, daleko ode mě? Líbily se ti? Tady to bylo překrásné. Říkám si přesto, jak by Vánoce proběhly, kdybychom je slavili opravdu společně [...]. Dnes všichni odpočíváme. Strávil jsem den čtením – knížka, kterou jsem dostal, *Meine Bauern*,⁵⁸ mi udělala opravdu radost, je šťavnatá a zábavná. Musíš si ji určitě přečíst. Je to ten typ díla, od kterého se člověk nemůže odtrhnout. Moc za ni děkuji. Popis lidí a charakterů postav jsou tak přesné a výstižné, že se nelze ubránit smíchu. Jsem ti za ni opravdu moc vděčný. Druhá kniha je rovněž svým způsobem zajímavá, tím spíše že pochází z roku 1920. Až se znovu shledáme, dám ti přečíst obě, budeme sdílet tuto radost. Hezky sis mě na Vánoce hýčkala. Jsem tak šťastný, tak spokojený!

Bohužel jsme stále odloučení. Přijde ale den, má drahá, kdy se znovu uvidíme. Uchopím tvé ruce do svých a slíbím ti, že už od tebe

58 *Meine Bauern* (Mí sedláci) je kniha Ludwiga Thoma vydaná roku 1937.